

اصول و ضوابط اخلاقی در رقابت‌های انتخاباتی ریاست‌جمهوری ۱۴۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۸۳۴
کد موضوعی: ۲۶۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۳/۲۶

عنوان گزارش:

اصول و ضوابط اخلاقی در رقابت‌های انتخاباتی ریاست‌جمهوری ۱۴۰۳

نوع گزارش: طرح و لایحه □، نظارتی □، راهبردی ■

نام دفتر:

مطالعات سیاسی (گروه سیاست داخلی)

تهیه و تدوین:

حسن کریمی فرد

ناظر علمی:

مهدی امیری

گرافیک و صفحه‌آرایی:

زهرا دلاوری

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی راد

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۰۳/۱۴

واژه‌های کلیدی:

۱. انتخابات

۲. انتخابات ریاست‌جمهوری

۳. اخلاق انتخاباتی

۴. سیاست

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۸
۲. پیشینه پژوهش.....	۱۰
۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز.....	۱۰
۳. رابطه سیاست و اخلاق.....	۱۰
۳-۱. جدایی اخلاق از سیاست.....	۱۱
۳-۲. تبعیت اخلاق از سیاست.....	۱۱
۳-۳. نظریه دوسطحی اخلاق و سیاست.....	۱۱
۳-۴. نظریه یگانگی اخلاق و سیاست.....	۱۲
۴. نسبت اخلاق و سیاست در نظام جمهوری اسلامی ایران.....	۱۲
۵. اصول اخلاقی مورد توجه نامزدها در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی.....	۱۴
۵-۱. اصل سلامت تبلیغات انتخاباتی.....	۱۴
۵-۲. اصل پابندی به عهد.....	۱۵
۵-۳. اصل وحدت ملی.....	۱۵
۵-۴. اصل عدم اتکا به تبلیغات پرخرج.....	۱۶
۵-۵. اصل امکان پذیری شعارها و برنامه‌ها.....	۱۷
۵-۶. اصل امیدآفرینی.....	۱۷
۶. نتیجه گیری.....	۱۷
منابع و مأخذ.....	۱۸

فهرست جدول

جدول ۱. برنامه زمان بندی برگزاری انتخابات چهاردهمین دوره ریاست جمهوری.....	۹
--	---

اصول و ضوابط اخلاقی در رقابت‌های انتخاباتی ریاست جمهوری ۱۴۰۳

چکیده

بود. بی‌شک اخلاق سیاسی و انتخاباتی در جامعه‌ای که به یگانگی سیاست و اخلاق متعهد و پایبند است، بسیار متفاوت از جامعه‌ای است که به ترجیح و تقدم سیاست باور دارد و نهادهای سیاسی و اجتماعی آن نیز بر همین مبنا شکل گرفته است. پژوهش پیش‌رو تلاش دارد تا ضمن توضیح رابطه سیاست و اخلاق به بررسی نسبت این دو مقوله در نظام جمهوری اسلامی ایران بپردازد و اصول و ضوابط اخلاقی مدنظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) در رقابت‌های انتخاباتی را بیان و توصیه‌هایی را در این زمینه به نامزدهای انتخاباتی ارائه کند.

نسبت اخلاق با سیاست به عنوان یکی از موضوعات اساسی فلسفه سیاسی همواره مورد توجه اندیشمندان و فلاسفه بوده و نظریات مختلفی درباره رابطه آنها بیان شده است. برخی از این نظریات بر پایه ترجیح و اهمیت سیاست (سه آموزه تفکیک سیاست از اخلاق، تبعیت اخلاق از سیاست و دوگانگی اخلاق و سیاست) یا یگانگی و وحدت اخلاق و سیاست هستند. پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به عنوان مردمی‌ترین انقلاب در تاریخ سیاسی جهان و تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران، تبلور یگانگی دین و سیاست در عرصه عمل

بیان / شرح مسئله

■ در پی سانحه تلخ سقوط بالگرد در تاریخ ۳۰ اردیبهشت ماه سال ۱۴۰۳، آیت‌الله سیدابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران اسلامی و هیئت همراه به شهادت رسیدند. مطابق اصل (۱۳۱) قانون اساسی در صورت فوت، عزل، استعفا، غیبت یا بیماری بیش از دو ماه رئیس‌جمهور باید شورایی متشکل از رئیس مجلس و رئیس قوه قضائیه و معاون اول رئیس‌جمهور ترکیبی اتخاذ کنند که حداکثر ظرف مدت پنجاه روز رئیس‌جمهور جدید انتخاب شود. بیانات حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مراسم سی و پنجمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (رحمه‌الله) و تأکید معظم‌له بر اینکه در رقابت‌های پیش‌روی انتخاباتی بین نامزدها، اخلاق حاکم باشد تا با مشارکت گسترده مردم، حماسه انتخابات مکمل حماسه بدرقه شهیدان شود، ضرورت توجه و پرداختن به بحث نسبت اخلاق، سیاست و اخلاق انتخاباتی را در این مقطع زمانی واجد اهمیت مضاعف کرده است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

■ موضوع نسبت اخلاق با سیاست یکی از موضوعات اساسی فلسفه سیاسی است که در همه دوره‌های تاریخی مورد توجه بوده است و اندیشمندان و فلاسفه بسیاری تلاش کرده‌اند تا به تبیین سازگاری یا ناسازگاری این دو مقوله با هم بپردازند. نکته حائز اهمیت آن است که اعتقاد به چگونگی رابطه اخلاق و سیاست تعیین‌کننده نوع کنش و سیاست‌ورزی مسئولان و مردم در یک جامعه است. در باب رابطه اخلاق و سیاست، چهار آموزه عمده وجود دارد که عبارتند از:

■ **جدایی اخلاق از سیاست:** مدعای اصلی این آموزه آن است که باید میان قواعد اخلاق و الزامات سیاست تفاوت قائل شد و براساس واقعیت و با در نظر گرفتن منافع و مصالح دست به اقدام سیاسی زد. براساس این رویکرد توجه به اخلاق در سیاست به شکست در عرصه سیاست منجر می‌شود. مهم‌ترین شارح این رویکرد، نیکولا ماکیاوولی بود که اگرچه اخلاق را لازمه زندگی افراد می‌دانست، اما پایبندی به آن را برای دولتمردان خطرناک می‌دانست.

■ **تبعیت اخلاق از سیاست:** براساس این نظریه، اخلاق تابع بی‌قید و شرط سیاست و عمل انقلابی است و ارزش خود را از آن

می‌گیرد. حال آنکه خود عمل انقلابی و سیاست به توجیه اخلاقی نیاز ندارد و عین اخلاق و فضیلت دانسته می‌شود. این رویکرد، نه تنها اصلاتی برای اخلاق قائل نمی‌شود، بلکه بر این انگاره اصرار دارد که اخلاق از منافع مبارزه طبقاتی به دست می‌آید. آنتونیو گرامشی، لنین و لئون تروتسکی نظریاتی دارند که بسیار نزدیک به اخلاق اقتدارمنشانه و نظریه تبعیت اخلاق از سیاست است.

■ **نظریه دوسطحی اخلاق و سیاست:** براساس نظریه دوسطحی اخلاق و سیاست آموزه‌ها و اصول اخلاقی باید در دو سطح بررسی شوند: در سطح فردی، رفتارها و اقدامات بر پایه معیارهای مطلق اخلاقی سنجیده می‌شوند، اما در سطح جمعی اقدامات براساس مصالح و منافع ملی است. لذا آنچه در سطح فردی، اخلاقی است نمی‌تواند در سطح اجتماعی، اخلاقی در نظر گرفته شود. ذیل همین نگرش است که ماکس وبر دوگانه اخلاق مسئولیت و اخلاق اعتقاد و مردم سیاستمدار و مردم اخلاق را مطرح می‌سازد.

به‌طور کلی سه نظریه فوق را می‌توان این‌گونه خلاصه کرد: نظام‌سازی برای رابطه اخلاق و سیاست، خارج از حوزه دین و مفهوم خدا و بر پایه انسان‌محوری، نسبی‌گرایی و مادی‌گرایی صورت می‌گیرد.

■ **نظریه یگانگی اخلاق و سیاست:** براساس نظریه یگانگی، نمی‌توان مرز قاطعی میان سیاست و اخلاق قائل شد و هریک را به حوزه خاص منحصر و محصور ساخت. فرد در حیطه زندگی شخصی، همان فرد در عرصه زندگی اجتماعی است. در نظریه یگانگی و وحدت هم‌روشن سیاسی و هم‌غایت سیاست باید اخلاقی باشد.

■ **نظام جمهوری اسلامی ایران براساس اعتقاد به یگانگی و وحدت اخلاق و سیاست شکل گرفته و سیاست اسلامی به دو بُعد مادی و معنوی انسان توجه دارد و حاکم اسلامی در راستای شکوفایی هر دو بُعد از حیات انسانی باید تلاش کند. از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) تمام اسلام، سیاسی است. یعنی احکام، اخلاق و عقاید که سه بخش تشکیل‌دهنده دین هستند، سیاسی‌اند و تقویت اخلاق، تقویت سیاست و تقویت سیاست، تقویت اخلاق را به عهده دارد، بنابراین اخلاق و سیاست از منظر امام، رابطه‌ای هم‌افزا دارند. از این منظر رعایت اخلاق در انتخابات**

است. ضرورت دارد نامزدهای انتخابات با آگاهی از مقدرات و محذورات و سنجش صحیح توانایی‌ها مبادرت به اعلام برنامه‌های خود کنند و به وعده‌های داده شده، پایبند و متعهد باشند. البته یکی از مهم‌ترین ضمانت اجرای وعده‌های نامزدها افکار عمومی است؛ چراکه بالا رفتن آگاهی سیاسی شهروندان و حضور فعال آنان در عرصه انتخابات فضای تبلیغاتی را به جای رواج وعده‌های نامعقول به میدان ارزیابی برنامه‌ها بدل می‌کند.

■ تأکید بر رأی‌دهی بر مبنای تفاوت‌های فرهنگی منجر به از بین رفتن رأی‌دهی آگاهانه، امیدواری کاذب، تضعیف هویت ملی و تسهیل مداخله بیگانگان خواهد شد. بنابراین نامزدهای انتخابات باید تلاش کنند در رقابت‌ها و تبلیغات انتخاباتی وحدت ملی خدشه‌دار نشود، از تضعیف آداب و رسوم، اسطوره‌ها و زبان رسمی اجتناب کنند و از توهین و بی‌احترامی به ارزش‌های فرهنگی اقوام مختلف خودداری کنند.

■ هزینه‌های سرسام‌آور تبلیغاتی و اتکای بیش از حد به عامل پول در انتخابات قطعاً در تعارض با فلسفه تأسیس نظام جمهوری اسلامی ایران (که بر پایه ارتباط وثیق اخلاق، سیاست، دوری از اسراف و تبذیر بنا نهاده شده است) می‌باشد؛ به‌ویژه آنکه انتخابات ریاست جمهوری در سطح ملی انجام می‌شود و نامزدها از طریق رسانه‌ها به صورت برابر می‌توانند با تمامی مردم ارتباط برقرار کنند. ■ بزرگ‌نمایی مشکلات و القای بن‌بست، ناامیدی و یأس توسط احزاب و نامزدها در فرایند انتخابات می‌تواند روحیه خودباوری ملی و تحول را در جامعه از بین ببرد. بنابراین ضرورت دارد احزاب و نامزدها با امیدآفرینی، زمینه را برای مشارکت مردم در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و تمایل آنها به اثربخشی، پیشرفت و تحول را افزایش دهند.

از آشکارترین جلوه‌های سیاست اخلاقی و سیاست اخلاقی میدان عملی شدن بسیاری از ارزش‌ها و فضایل اخلاق اجتماعی است. ■ حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به عنوان بالاترین مقام معنوی-سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران در انتخابات مختلف نسبت به تبیین اصول و چارچوب رقابت اخلاقی و شایسته، ویژگی‌های نامزدهای اصلاح، وظایف مردم و نامزدها و ... اهتمام ویژه داشته‌اند. بررسی بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی مؤید آن است که معظم‌له همیشه توصیه‌هایی به نامزدها مبنی بر سلامت تبلیغات، صداقت، وحدت و انسجام ملی، عدم استفاده از بیت‌المال و هزینه‌های زیاد، امیدآفرینی و امکان‌پذیری برنامه‌ها داشته‌اند.

■ عدم توجه نامزدهای انتخاباتی به اصول و ضوابط اخلاقی در رقابت‌ها می‌تواند موجبات ناامیدی مردم از مسئولین، احتمال ایجاد تنش‌های اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی نظام سیاسی و تهییج دشمنان به بهره‌گیری از اختلافات در راستای فشار به کشور را پدید آورد و فرایند انتخابات را از یک عامل نشاط‌آفرین اجتماعی به یک عامل تهدیدزا تبدیل کند.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

■ با توجه به اینکه در نظام جمهوری اسلامی ایران بر یگانگی سیاست و اخلاق تأکید می‌شود، ضرورت دارد از روش‌ها و رویکردهای غیر اخلاقی برای پیروزی در انتخابات احتراز شود. به‌ویژه آنکه استفاده نامزدها از شیوه‌های تخریبی می‌تواند موجب رویگردانی مردم از حضور در انتخابات شود. ■ رقابت سالم و انتخاب آگاهانه شهروندان در گرو بیان و اعلام صادقانه برنامه‌های انتخاباتی از سوی کاندیداها و احزاب سیاسی

۱. مقدمه

در پی سانحه تلخ سقوط بالگرد در تاریخ ۳۰ اردیبهشت‌ماه سال ۱۴۰۳، حضرت آیت‌الله سیدابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور، حسین امیرعبداللهیان، وزیر امور خارجه، آیت‌الله سیدمحمدعلی آل‌هاشم، امام‌جمعه تبریز و نماینده ولی فقیه در استان آذربایجان شرقی، مالک رحمتی، استاندار تبریز، سردار سرتیپ دوم پاسدار سیدمهدی موسوی، سرتیپ حفاظت رئیس‌جمهور و خلبانان کادر پرواز (سیدطاهر مصطفوی، محسن دریانوش و بهروز قدیمی) به شهادت رسیدند.

مطابق اصل (۱۱۴) قانون اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران و در حالت عادی «رئیس‌جمهور برای مدت چهار سال با رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شود و انتخاب مجدد او به صورت متوالی تنها برای یک دوره بلامانع است»، اما

بر اساس اصل (۱۳۱) قانون اساسی «در صورت فوت، عزل، استعفاء، غیبت یا بیماری بیش از دو ماه رئیس‌جمهور و یا در موردی که مدت ریاست‌جمهوری پایان یافته و رئیس‌جمهور جدید بر اثر موانعی هنوز انتخاب نشده و یا امور دیگری از این قبیل، معاون اول رئیس‌جمهور با موافقت رهبری اختیارات و مسئولیت‌های وی را بر عهده می‌گیرد و شورایی متشکل از رئیس‌مجلس و رئیس‌قوه قضائیه و معاون اول رئیس‌جمهور موظف است ترتیبی دهد که حداکثر ظرف مدت پنجاه روز رئیس‌جمهور جدید انتخاب شود...». مطابق با این اصل، وزارت کشور بعد از موافقت شورای نگهبان جدول زمان‌بندی انتخابات چهاردهمین دوره ریاست‌جمهوری را اعلام کرد.

جدول ۱. برنامه زمان‌بندی برگزاری انتخابات چهاردهمین دوره ریاست‌جمهوری [۱]

ردیف	شرح برنامه	مهلت اجرا به روز	تاریخ اجرا
۱	صدور دستور شروع انتخابات توسط وزیر کشور به فرمانداران	۱ روز	۱۴۰۳/۳/۱۰
۲	تشکیل هیئت‌های اجرایی مرکزی و شهرستانی	۱ روز	۱۴۰۳/۳/۱۰
۳	ثبت‌نام از داوطلبان	۵ روز (از زمان انتشار دستور شروع انتخابات)	۱۴۰۳/۳/۱۴ تا ۱۴۰۳/۳/۱۰
۴	رسیدگی به صلاحیت داوطلبان توسط شورای نگهبان	۷ روز	۱۴۰۳/۳/۱۵ تا ۱۴۰۳/۳/۲۱
۵	انتشار اسامی نامزدها توسط وزارت کشور	۱ روز	۱۴۰۳/۳/۲۲
۶	تبلیغات انتخاباتی نامزدها	۱۵ روز	۱۴۰۳/۳/۲۳ تا ۱۴۰۳/۴/۶
۷	ممنوعیت تبلیغات انتخاباتی نامزدها	۱ روز	۱۴۰۳/۴/۷
۸	اخذ رأی	۱ روز	۱۴۰۳/۴/۸
۹	مجموع زمان انجام فرایندها ۳۰ روز		۱۴۰۳/۳/۱۰ تا ۱۴۰۳/۴/۸
۱۰	انجام مرحله دوم (در صورت لزوم)	۱ روز	۱۴۰۳/۴/۱۵

آمادگی نهادهای حاکمیتی و برنامه‌ریزی برای برگزاری انتخابات در سطح ملی ثابت کرد، اگر چه «فقدان یک رئیس‌جمهور پر تلاش، خدمتگزار، صمیمی و مخلص و بالرش... برای ملت ایران خلأ سنگینی است که به راحتی قابل پر کردن نیست و از این زاویه جای تأسف و اندوه دارد»، اما نظام جمهوری اسلامی ایران با اتکال به قدرت درون‌زایی که دارد «استعدادهای فراوانی در میان ملت انقلابی خود دارد و مکتب امام خمینی {رحمه‌الله علیه}، سرچشمه جوشانی از ظرفیت‌های مدیریتی در خود دارد» [۲].

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در بیانات روز یکشنبه ۲۹ خردادماه (زمانی که تنها چند ساعت از انتشار خبر سانحه برای رئیس‌جمهور می‌گذشت و همه نگران بودند) در دیدار جمعی از خانواده‌های سپاه ولی‌امر با اشاره به حادثه پیش آمده فرموده بودند: «ملت ایران نگران و دلواپس نباشند، هیچ اختلالی در کار کشور به وجود نمی‌آید و همه کارها اعم از امنیت کشور و امنیت مرزها و امور مربوط به قوه مجریه مرتب و منظم انجام خواهد شد و پیش خواهد رفت» [۳].

بی‌شک برگزاری انتخاباتی در تراز نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران «یک دستاورد بزرگ برای ملت ایران است» به‌ویژه آنکه «بعد از ... حادثه تلخ {شهادت رئیس‌جمهور و هیئت همراه}، مردم جمع بشوند با آرای بالا، مسئول بعدی را انتخاب بکنند، انعکاس این در دنیا انعکاس فوق‌العاده‌ای است؛ لذا این انتخابات بسیار مهم است. این حماسه انتخابات، مکمل حماسه بدرقه شهیدان است» [۴].

یکی از توصیه‌هایی که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در مراسم سی‌وپنجمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (رحمه‌الله) در تاریخ ۱۴۰۳/۳/۱۴ داشتند این بود: «در رقابت‌های پیش‌روی انتخاباتی بین نامزدها، اخلاق حاکم باشد؛ بدگویی کردن، تهمت زدن، لجن‌پراکنی کردن، کمکی به پیشرفت کارها نمی‌کند، به آبروی ملی هم لطمه می‌زند. صحنه انتخابات، صحنه عزت و حماسه است، صحنه رقابت برای خدمت است، صحنه کش‌وواکش {بگومگو و نزاع} برای به‌دست آوردن قدرت نیست...» [۴].

تأکید رهبر معظم انقلاب اسلامی بر لزوم حکم‌فرما بودن اخلاق در تبلیغات انتخاباتی باید سرلوحه نامزدهای انتخاباتی قرار گیرد. بر این اساس گزارش پیش‌رو تلاش دارد به رابطه سیاست و اخلاق در نظام جمهوری اسلامی ایران و اهمیت رعایت اخلاق انتخاباتی در رقابت‌های ریاست‌جمهوری بپردازد. لذا ضمن بررسی نسبت سیاست و اخلاق به اصول اخلاقی مورد توجه در رقابت‌های انتخاباتی می‌پردازد و توصیه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی در باب رعایت اخلاق انتخاباتی را احصا و بیان می‌کند و تبعات و پیامدهای توجه یا عدم توجه به این اصول را می‌شمرد و در نهایت نیز توصیه‌ها و پیشنهادهای سیاستی ارائه می‌کند.

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز

لیبرال جایی برای خود داشته باشد - در نظام‌های سیاسی - مذهبی چندان متکی به پشتوانه استدلال منطقی نیست. زیرا اصول و احکام مذهبی عالی‌ترین مصداق اخلاق بوده و با تجویز ورود آنها در عرصه حقوق، جرم‌انگاری بداخلاقی انتخاباتی نیز چندان با مشکل فلسفی برخورد نخواهد بود. علی‌هذا، در کشور ما قوانین و مقررات انتخاباتی و کیفی‌ای اهتمام جدی به این‌گونه جرم‌انگاری یا حداقل به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در این خصوص به خرج نداده‌اند» [۵].

در یکی از گزارش‌های منتشر شده در مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «ویژه‌نامه تا انتخاب یازدهم (۶): اخلاق انتخاباتی» آمده است: «رعایت اخلاق انتخاباتی بخش مهم مردم‌سالاری دینی است و در واقع از لوازم آن محسوب می‌شود، در جمهوری اسلامی ایران نیز این مسئله مورد اهتمام گروه‌های سیاسی و نیز نظام بوده است ... پرهیز از جرم‌انگاری بداخلاقی انتخاباتی با این دستاویز که اخلاق و حقوق از دو گونه متفاوت‌اند، اگر در دمکراسی‌های

۳. رابطه سیاست و اخلاق

■ **رابطه اخلاق و سیاست بر پایه ترجیح سیاست:** در این برداشت اصالت و ترجیح با حفظ قدرت سیاسی است، هر چند بهای آن زیر پا نهادن اصول اخلاقی و بی‌اعتنایی به ارزش‌های مزبور باشد. در این نگرش اخلاق در صحنه عمل کم‌رنگ و گاه حذف می‌شود.

موضوع نسبت اخلاق با سیاست، یکی از موضوعات اساسی فلسفه سیاسی است که در همه دوره‌های تاریخی مورد توجه بوده است و اندیشمندان و فلاسفه بسیاری تلاش کرده‌اند تا به تبیین سازگاری یا ناسازگاری این دو مقوله با هم بپردازند. در یک نگرش کلان رابطه اخلاق و سیاست به دو گونه قابل تقسیم و بررسی است:

رفتار کردن دولت‌ها موجب بروز بحران اعتماد و مشروعیت می‌شود و ساختار سیاسی را دچار بحران هویت و نفوذ می‌کند و در بلندمدت احتمال فروپاشی سیستم را افزایش می‌دهد.

۲-۳. تبعیت اخلاق از سیاست

این نگرش، عمدتاً نتیجه رویکرد مارکسیسم - لنینیسم به اخلاق و سیاست است. بر اساس این نظریه، اخلاق تابع بی‌قید و شرط سیاست و عمل انقلابی است و ارزش خود را از آن می‌گیرد. حال آنکه خود عمل انقلابی و سیاست به توجیه اخلاقی نیاز ندارد و عین اخلاق و فضیلت دانسته می‌شود. در این رویکرد، نه تنها اصلاتی برای اخلاق قائل نمی‌شوند، بلکه اخلاق از منافع مبارزه طبقاتی پرولتاریا به دست می‌آید [۱۰].

آنتونیو گرامشی، لنین و لئون تروتسکی نظریاتی دارند که بسیار نزدیک به اخلاق اقتدار منشا نه و نظریه تبعیت اخلاق از سیاست است. لنین در نوشته‌های خود آنجایی که بحث درباره مسائل اخلاقی می‌شود، می‌نویسد که اخلاق تحت نفوذ منافع مبارزه طبقه پرولتاریا قرار دارد و «برای ما اخلاقی که از خارج از جامعه برآمده باشد، وجود ندارد و یک چنین اخلاقی جز شیادی چیزی دیگر نیست.» «هنگامی که مردم از ما درباره اخلاق سؤال می‌کنند می‌گوییم برای یک کمونیست، کل اخلاق در رابطه با آن نظم و دیسیپلین آهنین و در مبارزه آگاهانه علیه استثمار معنا می‌یابد» [۷].

به‌طور کلی در این رویکرد، هیچ اصلی به جز منافع طبقه پرولتاریا و حزب نماینده آن به رسمیت شناخته نمی‌شود. اگر منافع حزب و طبقه مزبور اقتضا کند، مرتکب جنایاتی می‌شوند که به نظر خودشان اخلاقی است [۱۱] به تبع انتقادهایی که به نگرش تفکیک اخلاق و سیاست وارد است به این رویکرد نیز وارد است.

۳-۳. نظریه دوسطحی اخلاق و سیاست

بر اساس نظریه دوسطحی اخلاق و سیاست (که اخلاق دوآلیستی نیز گفته می‌شود) آموزه‌ها و اصول اخلاقی باید در دو سطح بررسی شوند: در سطح فردی، رفتارها و اقدامات بر پایه معیارهای مطلق اخلاقی سنجیده می‌شوند، اما در سطح جمعی اقدامات بر اساس مصالح و منافع ملی است. لذا آنچه در سطح فردی، اخلاقی است نمی‌تواند در سطح اجتماعی اخلاقی در نظر گرفته شود.

ذیل همین نگرش است که ماکس وبر دو گانه، اخلاق مسئولیت و اخلاق اعتقاد را مطرح می‌سازد. از دیدگاه وبر، هدف مهم در اخلاق مسئولیت (اخلاق سیاسی) تأمین منافع ملی و فردی است.

■ رابطه اخلاق و سیاست بر اساس ترجیح و تقدم اخلاق:

در این نگرش حفظ اصول اخلاقی و انسانی و پایبندی به آن اصول، هر چند در تعارض با قدرت سیاسی باشد، مقدم شمرده می‌شود، البته تأمل و بررسی تاریخ حیات بشری بیانگر آن است که فقط در موارد محدودی این نوع رابطه محل توجه یا حکم فرما بوده است [۶]. با توجه به این تقسیم‌بندی و در باب رابطه اخلاق و سیاست، چهار آموزه عمده وجود دارد که عبارتند از:

- ۱ تفکیک اخلاق از سیاست (نگرش غیر اخلاقی سیاست)،
- ۲ تبعیت اخلاق از سیاست (نگرش اقتدارگرایانه)،
- ۳ دوگانگی اخلاق و سیاست (نگرش دوآلیسم)،
- ۴ یگانگی یا وحدت اخلاق و سیاست [۷].

۱-۳. جدایی اخلاق از سیاست

ادعای اصلی این آموزه آن است که باید میان قواعد اخلاق و الزامات سیاست تفاوت قائل شد و بر اساس واقعیت و با در نظر گرفتن منافع و مصالح دست به اقدام سیاسی زد. بر اساس این رویکرد (که واقع‌گرایی سیاسی نیز نامیده می‌شود)، توجه به اخلاق در سیاست به شکست در عرصه سیاست منجر می‌شود؛ زیرا مدار اخلاق، حق و حقیقت است؛ حال آنکه لازمه سیاست دست شستن از اصول اخلاقی است و بدون دست‌های آلوده هیچ فعالیت سیاسی ممکن نیست [۸]. مهم‌ترین شارح این رویکرد، نیکولا ماکیاولی بود که اگرچه اخلاق را لازمه زندگی افراد می‌دانست، اما پایبندی به آن را برای شهریار خطرناک می‌شمارد و می‌گوید: «هر که بخواهد در همه حال پرهیزگار باشد، در میان این همه ناپرهیزگاری سرنوشتی جز ناکامی نخواهد داشت، از این رو شهریاری که بخواهد شهریاری را از کف ندهد، می‌باید شیوه‌های ناپرهیزگاری را بیاموزد و هر جا که نیاز باشد به کار بندد» [۹].

بر اساس این رویکرد به کارگیری اصول و آموزه‌های اخلاقی در عرصه سیاسی بسیار خطرناک است؛ چرا که سیاست مبتنی بر اقدام بر پایه قدرت در راستای تأمین مصلحت عمومی و منافع ملی است و با آموزه‌های اخلاقی که باید در زندگی شخصی و فردی جریان داشته باشد تضاد بنیادین دارد. این رویکرد توسط بسیاری از اندیشمندان سیاسی از زوایای مختلف مورد انتقاد قرار گرفته است؛ از جمله اینکه تفکیک اخلاق از سیاست موجب می‌شود تا هم دولت و هم جامعه رفتار و اقدامات خود را بر اساس کنار گذاشتن آموزه‌های اخلاقی تنظیم کنند. حال آنکه تمامی دولت‌ها انتظار دارند شهروندان آنها اخلاقی رفتار کنند و از سوی دیگر غیر اخلاقی

است، برای دولتمردان هم غیراخلاقی است. نه تنها کارگزاران و رجال سیاسی باید پایبند به اصول و ارزش‌های اخلاقی باشند، بلکه مکلف و مسئول‌اند در جهت پرورش معنوی و اخلاقی شهروندان، اجتماعی‌سازی آنان و رعایت حقوق دیگران بسترسازی کنند و این چیزی جز قواعد اخلاقی نیست [۱۴].

در نظریه یگانگی و وحدت هم روش سیاسی و هم غایت سیاست باید اخلاقی باشند. روش سیاسی می‌تواند اموری همچون اخلاق زمامداران و کارگزاران سیاسی و روش رسیدن به قدرت سیاسی و حفظ آن، رعایت حقوق مردم و اجتناب از ستم را شامل شود. از نظر غایت، رعایت اخلاق فردی و سیاست اخلاقی و اخلاق جمعی هر دو کمال و سعادت فرد یا جامعه است [۱۲].

اینکه چه نسبتی بین سیاست و اخلاق برقرار است به بنیادهای هستی‌شناسانه، معرفت‌شناختی و روش‌شناختی یک فیلسوف برمی‌گردد. به بیان دیگر هر یک از حالت‌های مورد نظر برای ارتباط بین اخلاق و سیاست شامل جدایی اخلاق و سیاست، تبعیت اخلاق از سیاست، دوسطحی بودن نظریه اخلاق و در آخر یگانگی اخلاق و سیاست تا حد زیادی به تعریف و تعیین انسان، جهان، خلقت و روش شناخت جهان هستی و ... برمی‌گردد [۱۴] [۱۵] [۱۶]. نکته حائز اهمیت دیگر آن است که این نسبت و رابطه تعیین‌کننده نوع کنش و سیاست‌ورزی در یک جامعه است. بی‌شک اخلاق سیاسی و انتخاباتی در جامعه‌ای که آموزه تفکیک اخلاق و سیاست حکم‌فرماست، بسیار متفاوت از جامعه‌ای است که به یگانگی اخلاق و سیاست قائل بوده و ساختار و قوانین آن نیز بر همین اساس تدوین و تنظیم شده است.

او مرد سیاستمدار را دارای الزاماتی می‌داند که او را به ارتکاب اعمال به‌ظاهر غیراخلاقی ناگزیر می‌سازد. از نظر وبر تفاوت مرد سیاستمدار با مرد اخلاقی در این است که سیاستمدار مصلحت عمومی و مدینه را بر فضیلت و رستگاری روحی خویش ترجیح می‌دهد؛ این در حالی است که مرد اخلاقی تنها از فرمان‌های ایمان و اعتقاد خود بدون توجه به نتایج آنها تبعیت می‌کند [۱۲].

برخی از متفکران معتقدند که این نظریه با ابهام‌های جدی مواجه است؛ چراکه گفته می‌شود مرزهای اخلاق فردی و گروهی مطلق بوده و قادر به نفوذ در یکدیگر نیستند و از این جهت انسان با دو سیستم کاملاً جدا از هم روبه‌رو بوده که نه قابل تبدیل به یکدیگرند و نه سنتزی از آن دو متصور است [۷].

به‌طور کلی سه نظریه فوق را می‌توان این‌گونه خلاصه کرد: نظام‌سازی برای رابطه اخلاق و سیاست، خارج از حوزه دین و مفهوم خدا صورت می‌گیرد، انسان محوری، نسبی‌گرایی و مادی‌گرایی در نظریات اخلاقی و سیاسی رواج می‌یابد و رابطه اخلاق و سیاست، تحت‌الشعاع متغیر جدید (نفع و سود) قرار می‌گیرد که هر دوی آنها را به استخدام خود در می‌آورد [۱۳].

۴-۳. نظریه یگانگی اخلاق و سیاست

براساس نظریه یگانگی، نمی‌توان مرز قاطعی میان سیاست و اخلاق قائل شد و هر یک را به حوزه خاص منحصر و محصور ساخت. فرد، در حیطه زندگی شخصی، همان فرد در عرصه زندگی اجتماعی است. این نگرش معتقد است که هر آنچه برای افراد غیراخلاقی

۴. نسبت اخلاق و سیاست در نظام جمهوری اسلامی ایران

سیاست بود. در این بین سه عامل ایدئولوژی اسلامی انقلاب، رهبری حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) و همراهی اقشار مختلف مردم موجبات پیروزی و تأسیس نظام سیاسی جدید را موجب شدند. براساس سه عامل فوق، نظام جمهوری اسلامی موفق شد «سیستمی اخلاقی از قدرت و سیاست تشکیل دهد که در بین نظام‌های سیاسی دنیای معاصر، نمونه است. گفتمان انقلاب اسلامی، گونه‌ای از اخلاق سیاسی متناسب با خود را باز تولید و بازسازی کرده است که از یک‌سو ریشه در مبانی اعتقادی و بنیادهای معرفتی اسلامی دارد و از سوی دیگر با توجه به بسترها

انقلاب اسلامی ایران؛ یکی از شگفت‌انگیزترین وقایع در قرن بیستم به‌شمار می‌رفت؛ زیرا در قرنی که انقلاب‌ها بر مبنای ایدئولوژی‌های ناسیونالیستی، لیبرالی و مارکسیستی به وقوع می‌پیوست، با الهام از آموزه‌های دین شکل گرفت و به پیروزی رسید. وقوع انقلابی با ایدئولوژی، ماهیت و شعارهای مذهبی برای بسیاری از محققان و اندیشمندان غیرقابل تصور بود. در واقع در زمانه‌ای که کنش‌ها و فعالیت‌های سیاسی بر پایه آموزه‌های تفکیک اخلاق از سیاست، تبعیت اخلاق از سیاست و دوگانگی اخلاق و سیاست شکل می‌گرفت، انقلابی به پیروزی رسید که داعیه‌دار یگانگی دین و

کند، قیام به قسط باشد؟ لَيْقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ باشد؟... یک وقت بازی نخورید! یک وقت این شیاطین نیایند بگویند که به شما چه دخالت در اسلام، دخالت در سیاست؛ شما بروید سراغ مسئله گفتنتان! خیلی هم معزز هستید و چنانچه مسئله می‌گفتید، دیگر [شهادتی] واقع نمی‌شد؛ برای دخالت در سیاست بود که چندین هزار معلول و [شهید] دارید. این اشکال اولش به نبی اکرم وارد است. اگر ایشان هم به سرمایه‌دارهای مکه و حجاز کاری نداشت و تو مسجد می‌نشست و مسئله می‌گفت، جنگ پیش نمی‌آمد، کشتار نمی‌شد، عمومی معظمش کشته نمی‌شد و به سیدالشهدا وارد است. اگر سیدالشهدا می‌رفت پیش یزید و بیعت می‌کرد و مسئله‌گو، مسئله می‌گفت، با او می‌ساخت و مسئله می‌گفت، یزید خیلی هم احترام می‌کرد، دستش [را] هم می‌بوسید» [۱۹].

از نظر امام خمینی (ره) تمام اسلام، سیاسی است. یعنی احکام، اخلاق و عقاید که سه بخش تشکیل دهنده دین هستند سیاسی‌اند و چون سر اسلام هم سیاست است، در رأس عقاید و احکام هم سیاست قرار دارد، از این رو ایشان تصریح دارند که: «اسلام، احکام اخلاقی‌اش هم سیاسی است» [۲۰]. یعنی اسلام حکومت تشکیل می‌دهد و رهبر آن هم پیامبر و یا امام که معصوم و یا ولی فقیه عادل و عالم است، لذا این حکومت باعث افزایش فضایل اخلاقی و کم شدن رذایل و تحکیم برادری در جامعه می‌شود؛ از آن سو گسترش فضایل و تحکیم برادری باعث می‌شود که سیاستمداران و مدیران با اخلاقی در رأس و صدر و ذیل امور قرار بگیرند، لذا تقویت اخلاق، تقویت سیاست و تقویت سیاست، تقویت اخلاق را به عهده دارد پس اخلاق و سیاست از منظر امام خمینی (ره) رابطه‌ای هم‌افزا دارند [۲۱].

استاد شهید مرتضی مطهری، به‌عنوان یکی از نظریه‌پردازان انقلاب اسلامی، یگانگی اخلاق و سیاست را این چنین شرح می‌دهد که بزرگ‌ترین آرزوی هواخواهان ترقی اسلام باید توأم شدن سیاست و دیانت باشد «نسبت این دو باهم نسبت روح و بدن است. این روح و بدن، این مغز و پوست باید به یکدیگر بپیوندند. فلسفه پوست حفظ مغز است، پوست از مغز نیرو می‌گیرد و برای حفظ مغز است. اهتمام اسلام به امر سیاست و حکومت و جهاد و قوانین سیاسی برای حفظ موارد معنوی یعنی توحید و معارف روحی و اخلاقی و عدالت اجتماعی و مساوات و عواطف انسانی است» [۲۲].

پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به‌عنوان مردمی‌ترین انقلاب در تاریخ سیاسی جهان و تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران، محصول اعتقاد و باور به آموزه یگانگی دین و سیاست در عرصه عمل بود. نظام مردمی‌سالاری دینی در جمهوری اسلامی

و زمینه‌های مدرن و عقلانیت سیاسی شیعه در دوران معاصر کارکردهای خاصی را به‌همراه دارد» [۶]. بی‌شک نقش امام خمینی (رحمه‌الله علیه) در پیوند دین و سیاست، بنیان گذاشتن مبانی تئوریک نظام جمهوری اسلامی ایران و عملیاتی شدن آن بی‌بدیل و یگانه است. از نظر امام خمینی (رحمه‌الله علیه) با توجه به ارتباط سیاست و اخلاق، سیاست در سه مقوله طبقه‌بندی می‌شود:

۱ سیاست شیطانی اشاره به بُعد منفی در چگونگی اداره جامعه دارد که در آن خدعه، دروغ و استفاده از هر وسیله ممکن برای دستیابی به هدف مجاز شمرده می‌شود. بر همین اساس سیاستی که بر اساس نگرش مادی‌گرایانه محض و منفعت‌طلبی فردی یا گروهی بنا شده باشد، سیاستی است شیطانی و چنین سیاستی در اساس باطل است. سیاست شیطانی رو به سوی بطالت و گمراهی دارد، از حق و حقیقت به دور است و ابتدای آن بر نگرش فردگرایانه محض و به دور از سود و مصالح عمومی امری واضح و مبرهن است. چنین سیاستی در نگاه حکیمان مسلمان نیز به سیاست ضاله یا جاهلیه یا سیاست رذیله معروف شده است.

۲ سیاست حیوانی که صرفاً مبتنی بر تحقق نیازهای مادی جامعه تنظیم شده است، اما از کاربرد خدعه و امور شیطانی پرهیز دارد. در این نوع سیاست جنبه‌های مثبت این جهانی وجود دارد و هدف آن تأمین مصالح عمومی و اجتماعی است، ولی توجهی به بُعد روحانی و معنوی وجود انسان و تأمین سعادت او در جهان آخرت که سعادت راستین است، ندارد. چنین سیاستی صرفاً مبتنی بر عرف جامعه است و در پی تأثیر اهداف سکولاریستی و این جهانی و لذا جزء ناقصی از سیاست حقیقی است که به منافع عامه و خیر آنها توجه دارد.

۳ سیاست اسلامی که به دو بُعد مادی و معنوی انسان توجه شده و حاکم اسلامی در راستای شکوفایی هر دو بُعد از حیات انسانی تلاش می‌کند. امام خمینی (رحمه‌الله علیه) معتقد است که سیاست، هدایت جامعه در جهت مصالح دنیوی و اخروی است [۱۷] و [۱۸]. مبتنی بر این تقسیم‌بندی، حضرت امام خمینی (ره) بر سیاسی بودن اخلاق اسلامی و احکام آن تأکید دارد و معتقد است که اسلام، احکام اخلاقی‌اش هم سیاسی است:

«امروز همه فهمیدند این را... این مسئله دخالت در امور سیاسی از بالاترین مسائلی است که انبیا برای او آمده بودند. قیام بالقسط و مردم را به قسط وارد کردن مگر می‌شود بدون دخالت در امور سیاسی؟ مگر امکان دارد بدون دخالت در سیاست و دخالت در امور اجتماعی و در احتیاجات ملت‌ها، کسی بدون اینکه دخالت

مبتنی بر انتخابات بفرستند. به عبارتی انتخابات باید تجلی اراده واقعی و اصیل مردم باشد و در صورتی که این اراده تحت تأثیر تطمیع، خرید و فروش رأی، وعده و وعید کاذب، فشار، جنگ روانی و... قرار گیرد، فلسفه برگزاری انتخابات دچار خدشه می‌شود. رعایت اخلاق در انتخابات از آشکارترین جلوه‌های سیاست اخلاقی و سیاست اخلاقی میدان عملی شدن بسیاری از ارزش‌ها و فضایل اخلاق اجتماعی است. گذشته از اینکه بد اخلاقی‌های انتخاباتی به هیچ وجه زیننده جامعه اسلامی متمدن و فضیلت‌گرای ایران نبوده و با مقاصد عالی حکومت اسلامی سازگار نیست، زیر پا گذاشتن اخلاق در انتخابات به صورت طبیعی موجب یأس، ناامیدی، نگرانی و تشویش در دل شهروندان می‌شود و این با فلسفه وجودی انتخابات در تضاد کامل قرار دارد. در یک جمع بندی باید اذعان داشت اخلاق انتخاباتی از نوع اخلاق سیاسی و زیرشاخه اخلاق کاربردی است که به کارگیری آن می‌تواند جامعه را به سوی انتخاب اصلح راهنمایی کند [۲۳].

ایران نقش بی‌بدیلی برای مردم و اهمیت تأمین نظرات آنها دارد. در واقع در دین مبین اسلام اگرچه مشروعیت حکومت از ولایت الهی نشئت می‌گیرد، اما مقبولیت و پذیرش آن همواره نیازمند مشارکت مردم است. بر این اساس برگزاری رفراندوم در سال ۱۳۵۸ برای تأسیس نظام جمهوری اسلامی بیانگر اهمیت دادن به نقش مردم است. مطابق اصل (۶) قانون اساسی نیز «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود، از راه انتخابات: انتخاب رئیس‌جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر اینها، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد».

هدف از برگزاری انتخابات در نظام جمهوری اسلامی این است که اقتدار منبعث از اراده مردم باشد و مردم توانایی ابراز آزادانه اراده خود را داشته باشند و رأی‌دهندگان بدون تطمیع و تحت تأثیر جنگ روانی و نیز پول، بتوانند اراده اصیل و واقعی خود را بیان و نمایندگانی را که تبلور اراده واقعی و اصیل آنها باشند، به نهادهای

۵. اصول اخلاقی مورد توجه نامزدها در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی

ممکن است نامزدها برای پیروزی در انتخابات به روش‌هایی متوسل شوند که موجبات به خطر افتادن سلامت انتخابات شود. بی‌شک تأکید نامزدها باید بر ارائه برنامه‌های انتخاباتی و نقد برنامه رقبا و نامزدهای دیگر باشد. قطعاً در فرایند تبلیغات انتخاباتی به کارگیری و استفاده از ابزارها و حربه‌های تخریب، تهدید، تطمیع و فریب برای جلب افکار عمومی موجبات خدشه دار شدن اخلاق اجتماعی و کاهش سرمایه نهادی خواهد شد. البته نحوه تبلیغات انتخاباتی از کشوری به کشور دیگر متفاوت است؛ به فرض در جامعه‌ای امکان دارد مبادرت به امری در تبلیغات بی‌احترامی به شخصیت‌ها و دیگر داوطلبان تلقی شود، در حالی که در جامعه‌ای دیگر نه تنها بی‌احترامی نباشد، بلکه کاملاً پذیرفته شده محسوب شود. برای مثال در انتخابات ایالات متحده به ویژه در انتخابات ریاست جمهوری خط قرمزی در تبلیغات وجود ندارد. به عبارت دیگر نامزدها و احزاب از هر آنچه در توان داشته باشند علیه یکدیگر استفاده می‌کنند. حمله به سوابق کاری، مناسبات خانوادگی و شغلی نامزدها بدون هیچ محدودیتی مجاز است. شاید به همین دلیل باشد که برخی انتخابات در ایالات متحده را کثیف‌ترین انتخابات و برخی دیگر براساس یک برداشت خاص،

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی به‌عنوان بالاترین مقام معنوی و سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران در انتخابات مختلف، اهتمام خاصی نسبت به تبیین اصول و چارچوب‌های رقابت انتخاباتی شایسته، ویژگی‌های نامزدهای اصلح، وظایف مردم و نامزدها و... داشته‌اند. بررسی بیانات ایشان در مقاطع سیاسی مختلف بیانگر آن است که معظم‌له همیشه توصیه‌هایی به نامزدها مبنی بر توجه به اصل سلامت انتخابات، صداقت، وحدت و انسجام ملی، عدم استفاده از بیت‌المال و هزینه‌های زیاد، امکان‌پذیری برنامه‌ها و امیدآفرینی داشته‌اند. در بند «۴» سیاست‌های کلی انتخابات نیز بر «تعیین حدود و نوع هزینه‌ها و منابع مجاز و غیرمجاز انتخاباتی» و در بند «۵» بر «ممنوعیت هرگونه تخریب، تهدید، تطمیع، فریب و وعده‌های خارج از اختیارات قانونی و هرگونه اقدام مغایر امنیت ملی نظیر تفرقه‌قومی و مذهبی در تبلیغات انتخاباتی» [۲۴] تأکید شده است.

۱-۵. اصل سلامت تبلیغات انتخاباتی

تبلیغات انتخاباتی؛ سازوکار پذیرفته شده برای آشنایی و آگاهی مردم نسبت به شخصیت و برنامه نامزدهاست. در این سازوکار

۲-۵. اصل پایبندی به عهد

یکی از استانداردهای اخلاقی برگزاری انتخاباتی در تراز نظام جمهوری اسلامی ایران ضرورت تعهد نامزد پیروز انتخابات به وعده‌های داده شده است. بی شک رقابت سالم و انتخاب آگاهانه شهروندان در گرو بیان و اعلام صادقانه شعارها و برنامه‌های انتخاباتی از سوی کاندیداها و احزاب سیاسی است. اگر نامزدی در فعالیت‌های تبلیغی خود به دروغ متوسل شود، این خطر وجود دارد که وقتی منصب انتخابی را احراز کرد با توسل به همان روش و عدم صداقت بزرگ‌ترین اجحاف را در حق مردم روا دارد و به اعتماد آنها خیانت کند [۳۱].

وجود اصل پایبندی به عهد از عناصر گسترش اخلاق در جامعه و نبود آن، مصداق فساد و تباهی است. البته این امر نیز صحیح است که عموماً هیچ الزامی برای نامزدها در به کارگیری صداقت در تبلیغات وجود ندارد و عمل به این اصل بیشتر وجه اخلاقی دارد، اما حداقل می‌توان در صورت عدم اجرای برنامه‌های وعده داده شده نامزدها یا اعمال خلاف وعده‌های تبلیغاتی با تمسک به اصل صداقت، ضمانت اجراهای حقوقی و قانونی در نظر گرفت تا انتخابات هر چه بیشتر به اصول دموکراتیک که مورد وفاق همگان است، نزدیک‌تر شود [۳۲]. با وجود این، یکی از مهم‌ترین ضمانت اجرای وعده‌های نامزدها افکار عمومی است؛ چراکه بالا رفتن سواد سیاسی شهروندان و حضور فعال آنان در عرصه سیاسی، فضای تبلیغات انتخاباتی را به جای رواج وعده‌های پوچ و نامعقول به میدان ارزیابی برنامه‌ها بدل می‌کند [۳۳] و [۳۴].

رهبر معظم انقلاب اسلامی همواره در انتخابات مختلف بر پایداری و تعهد نامزدهای انتخاباتی به وعده‌های داده شده تأکید داشته و فرموده‌اند: «به مردم قول بدهند که اگر رأی آورند، با همه قوا و قدرت خودشان و با اتکال به خدا و با اتکالی به مردم، مدیریت عالی و کلان کشور را در دست می‌گیرند و پیش می‌برند؛ «خذاها بقوه»؛ با قوت این مأموریت را به دست بگیرند و پیش بروند و در هیچ جا ضعف نشان ندهند» [۲۸].

حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای درباره ضرورت آگاهی و ارزیابی مردم نسبت به تبلیغات در رقابت‌های انتخاباتی نیز می‌فرماید: «مردم توجه باید داشته باشند که تبلیغات رنگین و متنوع ملاک نیست... گاهی علامت منفی هم هست» [۳۵].

۳-۵. اصل وحدت ملی

در هر جامعه‌ای میان افراد آن معمولاً تفاوت‌های زبانی، مذهبی، نژادی و... وجود دارد و در دنیای امروز به سختی می‌توان کشوری

شفاف‌ترین انتخابات جهان لقب داده‌اند [۲۵].

با توجه به اینکه در نظام جمهوری اسلامی ایران بر یگانگی سیاست و اخلاق تأکید می‌شود، ضرورت دارد تا از روش‌ها و رویکردهای غیر اخلاقی برای پیروزی در انتخابات احتراز شود، به ویژه آنکه استفاده نامزدها از شیوه‌های تخریبی می‌تواند موجب رویگردانی رأی‌دهندگان شود.

توجه به سلامت تبلیغات انتخاباتی هم مورد توجه حضرت امام خمینی (ره) و هم مورد تأکید مقام معظم رهبری بوده است. در پیام بنیانگذار نظام جمهوری اسلامی ایران در اولین انتخابات ریاست جمهوری در تاریخ ۱۴ دی‌ماه سال ۱۳۵۸ خطاب به ملت ایران آمده است: «از آقایان کاندیداها و دوستان آنان انتظار داریم که اخلاق اسلامی - انسانی را در تبلیغ برای کاندیدای خود مراعات و از هرگونه انتقاد از طرف مقابل که موجب اختلاف و هتک حرمت باشد خودداری نمایند، که برای پیشبرد مقصود، ولو اسلامی باشد، ارتکاب خلاف اخلاق و فرهنگ، مطرود و از انگیزه‌های غیر اسلامی است» [۲۶].

حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) همواره بر رعایت اخلاق انتخابات تأکید داشتند و در انتخابات سومین دوره مجلس شورای اسلامی درباره حفظ شئون اسلامی و اخلاقی در تبلیغات کاندیداها فرمودند: «سعی کنید تبلیغات انتخاباتی شما در چارچوب تعالیم و اخلاق عالی‌ه اسلام انجام شود و از کارهایی که با شئون اسلام منافات دارد جلوگیری گردد. اگر در تبلیغات حریم مسائل اسلامی رعایت نشود چگونه منتخب، حافظ اسلام می‌شود» [۲۷]. از نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز ضرورت دارد نامزدهای انتخابات «همدیگر را تخریب نکنند... با مردم با کمال صداقت حرف بزنند؛ هر چه عقیده‌شان هست، به مردم بگویند. اگر بخواهند در دل مردم اثر بگذارند، این صداقت، بیشتر در دل مردم اثر می‌گذارد. آن چیزی که حقیقتاً عقیده و نیت آنهاست، آن را به مردم بگویند؛ اختیار با مردم است که چیزی را انتخاب کنند» [۲۸].

حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیش از برگزاری مناظره‌های انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۸۸ نیز فرموده بودند: «نامزدهای محترم توجه داشته باشند: اذهان عمومی را تخریب نکنند. این همه نسبت خلاف دادن به این و آن، تخریب‌کننده اذهان مردم است؛ واقعیت هم ندارد؛ خلاف واقع هم هست» [۲۹]. از نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی «آنچه در انتخابات لازم است، رقابت سالم است؛ رقابت بدون تهمت زنی و بدگویی به یکدیگر است. فضای انتخابات باید سالم باشد» [۳۰].

هر چه بیشتر و محکم‌تر باشد، ما نیز در مقابل دشمنان شما می‌توانیم محکم‌تر بایستیم» [۳۷].

۴-۵. اصل عدم اتکا به تبلیغات پرخرج

یکی از اصلی‌ترین عوامل جلوگیری از تحقق روند سیاسی منصفانه و برابر در رقابت‌های انتخاباتی تأثیر بیش از حد عامل پول است. از این جهت حفظ سلامت انتخابات و ممانعت از تعیین سرنوشت و مقدرات و آینده یک کشور توسط سرمایه‌داران، مقوله‌ای بسیار مهم و اساسی است. بی‌شک افزایش تأثیر عامل پول در انتخابات علاوه بر اینکه موجب به قدرت رسیدن افراد غیر شایسته شود می‌تواند روند سیاستگذاری و قانونگذاری را نیز در راستای منافع قشر محدود الیگارش‌ی تغییر دهد و منجر به نارضایتی اقشار محروم‌تر و ضعیف‌تر جامعه شود.

جریان پول در همه حوزه‌های سیاسی می‌تواند ارزش‌های کلیدی دمکراتیک را تهدید کند. سیاستمداران در صورتی که ارتباط نزدیکی با تأمین‌کنندگان منابع مالی خود داشته باشند، نسبت به رأی‌دهندگان کمتر پاسخ‌گو و مسئول هستند و برابری رقابت سیاسی در صورتی که دسترسی به منابع مالی به‌عنوان فاکتور تعیین‌کننده انتخابات باشد، به خطر می‌افتد [۳۸].

اتکای بیش از حد به عامل پول در انتخابات، قطعاً با فلسفه نظام جمهوری اسلامی ایران که بر پایه ارتباط و وثیق اخلاق و سیاست و دوری از اسراف و تبذیر بنا نهاده شده در تعارض است. حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای درباره تبلیغات در انتخابات ریاست جمهوری خطاب به نامزدها و طرفداران آنها می‌فرماید: «یکی از کارهایی که بنده - چه در تبلیغات انتخابات مجلس و چه در انتخابات ریاست جمهوری - همیشه نگران آن هستم، این است. نه خودشان تبلیغات پرخرج کنند، نه به طرفداران‌شان اجازه دهند. بعضی افراد ممکن است بگویند به ما ربطی ندارد؛ این کار پرخرج را دیگران می‌کنند. شما بگویید نکنند. خوشبختانه آن گونه که اطلاع پیدا کردم، ساعت‌های فراوانی برای نامزدها وقت گذاشته‌اند که از طریق تلویزیون و رادیو با مردم حرف بزنند. شاید سیزده، چهارده ساعت هر کدام از این حضرات وقت دارند که با مردم حرف بزنند. خیلی خوب؛ این بهترین تبلیغات است. رادیو و تلویزیون همه‌جا وجود دارد؛ چه نیازی هست که برای تبلیغات گوناگون رنگینی که بعضی جاها می‌کنند، پول زیادی مصرف شود که احیاناً بعضی افراد هم نتوانند خودشان آن خرج را کنند و مجبور باشند از کسانی بگیرند و خدای نکرده و امدار شوند» [۲۸].

یافت که مردم آن کاملاً همگن باشند؛ بنابراین مسئله تفاوت‌های اجتماعی فی‌الذات از این قابلیت برخوردار است که در کانون توجه نامزدها و جریان‌های سیاسی برای کسب آرای بیشتر قرار گیرد.

برگزاری انتخابات در یک جامعه متکثر به لحاظ علایق زبانی، مذهبی و سایر مظاهر فرهنگی می‌تواند هم به تقویت وحدت و هم بستگی منجر شود و هم در صورت عدم تعهد به لوازم آن به‌عنوان محملی برای مختل شدن امنیت و تضعیف وحدت ملی باشد. اگرچه مشارکت همه اقوام در صحنه‌های سیاسی-اجتماعی کشور، ارزش محسوب می‌شود، اما تحریک شکاف‌های قومی و مذهبی در انتخابات و طرح گسترده مطالبات محلی یک آسیب تلقی می‌شود. سیاسی شدن و بهره‌برداری سیاسی از تنوع قومی به تشدید فاصله اجتماعی یا سوء تفاهم میان اقوام مختلف منجر می‌شود، بدبینی و بی‌اعتمادی را در جامعه تقویت می‌کند و از این رو مانع عمده‌ای بر سر راه هم‌گرایی ملی به وجود می‌آورد [۳۶].

با توجه به اینکه در ایران اقوام مختلفی زندگی می‌کنند، برخی کاندیداها برای پیروزی در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر و روستا، وعده‌های قومی فراوانی ارائه می‌دهند. تأکید بر رأی‌دهی قومیتی به از بین رفتن رأی‌دهی آگاهانه، امیدواری کاذب و عدم تحقق وعده‌های قومیتی، تضعیف هویت ملی و تسهیل مداخله بیگانگان منجر خواهد شد؛ بنابراین نامزدهای انتخابات باید تلاش کنند در رقابت‌ها و تبلیغات انتخاباتی وحدت ملی خدشه‌دار نشود، از تضعیف آداب و رسوم، اسطوره‌ها و زبان رسمی اجتناب کنند و از توهین و بی‌احترامی به ارزش‌های فرهنگی اقوام مختلف خودداری نمایند.

از نگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ضرورت دارد که در رقابت‌های انتخابات نامزدها «وحدت ملی را خدشه‌دار نکنند. طوری نباشد که به خاطر جذب یک دسته یا یک گروه، حرفی بزنند که وحدت ملت خدشه‌دار شود» [۲۸].

اتحاد میان آحاد مردم در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی به اندازه‌ای حائز اهمیت است که می‌فرماید: «برای این ملت، وحدت، از همه چیز واجب‌تر است. اتحاد و اتفاق، این ملت را در بحران‌های سخت نجات داده است ... همه باید در حرف‌ها و تبلیغات انتخابات‌شان، قبل و بعد از آن، در مجلس و در جاهای دیگر، حرفی نزنند که مردم، مابین خودشان احساس دوگانگی کنند و بین مردم اختلاف به وجود آید. خدای ناخواسته، اگر اختلافی به وجود آید، این ملت شُل خواهد شد. علت اینکه ما توانسته‌ایم تا به حال محکم بایستیم، همین اتحاد و اتفاق شماست.

مشارکت و حضور مردم در عرصه‌ها اقتصادی و اجتماعی در آینده تقویت شود و تمایل آنها به اثربخشی، پیشرفت و تحول آفرینی افزایش یابد. بی‌شک القای بن‌بست، ناامیدی و یأس در این مسیر و بزرگ‌نمایی مشکلات و مسائل می‌تواند روحیه خودباوری و تحول را در یک جامعه از بین ببرد.

حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی همیشه بر این موضوع تأکید داشته‌اند که: «امیدآفرینی، خودفریبی نیست. بعضی‌ها خیال می‌کنند امیدآفرینی پنهان کردن ضعف‌هاست، خودفریبی است؛ نه، ضعف‌ها هم باید بیان بشود، اشکالی ندارد؛ اما در کنار بیان ضعف‌ها بایستی امیدآفرینی هم بشود» [۴۱].

امیدآفرینی از چنان جایگاهی در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی برخوردار است که آن را وظیفه ملی و میهنی نه تنها مقامات و مسئولان، بلکه تمامی ایران‌دوستان بیان می‌کنند: «شما اگر ایران دوست هستید یکی از علائم و شاخص‌های ایران دوستی شما این است که امیدآفرینی کنید؛ اگر یأس آفرینی کردید، نمی‌توانید بگویید ایران دوستید. شاخص عمده ایران ستیزی یأس آفرینی است، امیدسوزی است، القای ناتوانی است، القای بن‌بست است؛ اینها شاخص‌های ایران ستیزی است» [۴۲].

بی‌شک عدم توجه نامزدهای انتخاباتی به اصول و ضوابط اخلاقی در رقابت‌های انتخاباتی پیش‌رو که در این پژوهش ذیل شش سرفصل سلامت تبلیغات، وحدت ملی، پایبندی به عهد، امکان‌پذیری شعارها و برنامه‌ها، عدم بهره‌گیری از تبلیغات پرخرج و امیدآفرینی مطرح شد می‌تواند موجبات ناامیدی مردم از برخی از مسئولین، احتمال ایجاد تنش‌های اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی نظام سیاسی و تهییج دشمنان به بهره‌گیری از اختلافات در راستای فشار به کشور را پدید آورد و فرایند انتخابات را از یک عامل نشاط‌آفرین به یک عامل تهدیدزا تبدیل کند.

۵-۵. اصل امکان‌پذیری شعارها و برنامه‌ها

نامزدها و احزاب برای پیروزی در انتخابات شعارها و برنامه‌هایی را مطرح می‌کنند و تمایل دارند با این شعارها در میان مردم شناخته شوند تا رأی‌دهندگان جذب برنامه‌های آنها شوند و رأی دهند. اگر چه در زمان تبلیغات انتخاباتی، ارائه برنامه عامل مهمی در ترغیب عموم مردم به مشارکت در روز انتخابات است، اما وعده‌های نامزدها و احزاب باید در چارچوب وظایف و اختیارات و منطبق با شرایط و وضعیت واقعی باشد. وعده‌های بزرگ و غیرممکن شاید در کوتاه‌مدت کمک‌کننده باشد، اما در صورت عملیاتی نشدن موجبات ناامیدی، دل‌سردی و نارضایتی مردم را فراهم می‌آورد. همچنین تحریک و افزایش انتظارات مردم موجب می‌شود که مطالبات فراوانی بر نظام سیاسی بار شود که در نهایت به مثابه عاملی منفی باعث کاهش اعتماد عمومی و سرمایه نهادی خواهد شد.

رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات‌شان همیشه بر این مسئله تصریح داشته‌اند که: «شعارهای غیرواقع‌بینانه هم داده نشود. شعارهای غیرواقع‌بینانه گاهی ممکن است فریب مردم تلقی بشود. با توجه به امکانات کشور و واقعیات کشور بایستی شعار داد و وعده داد» [۳۹]. ضرورت دارد که نامزدها «در باغ سبزه‌های بی‌منطق هم باز نکنند؛ منطقی، معقول، منطبق با واقعیت و با توکل به خدای متعال حرکت را پیش ببرند» [۴۰].

۵-۶. اصل امیدآفرینی

برگزاری انتخابات در هر کشوری اگر چه در راستای انتخاب مقامات و مسئولان برای تصدی مناصب و پست‌های سیاسی است، اما بدیهی است مردم در جریان رقابت‌های انتخاباتی با مشکلات و مسائل جامعه بیشتر آشنا می‌شوند، البته هم‌زمان احزاب و نامزدها با ارائه برنامه در پی امیدآفرینی به مردم هستند تا زمینه برای

۶. نتیجه‌گیری

رعایت اصول ماهوی و ارزشی باشد تا زمینه برای حفظ کرامت انسانی، انسجام اجتماعی و گزینش شایستگان در راستای پیشرفت و آبادانی کشور فراهم شود. اگر چه چنین موارد و چارچوب‌هایی کمتر در کشورهای دیگر مورد توجه مقامات و سیاستمداران است، اما رهبر معظم انقلاب اسلامی همیشه بر سلامت رقابت‌ها و تبلیغات انتخاباتی تأکید داشته و رهنمودها و توصیه‌هایی را نسبت به مردم،

نظام جمهوری اسلامی ایران بر پایه وحدت و یگانگی اخلاق و سیاست بنا نهاده شده است. پیوند بین سیاست و اخلاق تعیین‌کننده نوع کنش‌ورزی و سیاست‌ورزی مقامات سیاسی است. از این رو ضرورت دارد اخلاق بر رقابت‌های انتخاباتی حکم‌فرما باشد و تمامی نامزدها نیز متعهد به اصول و ضوابط اخلاقی باشند. تجربه بشری نیز بیانگر آن است که یک انتخابات منصفانه و آزاد باید مبتنی بر

آیت‌الله رئیسی برگزار می‌شود، وظیفه سنگین تری بر عهده دارند و باید پایبند و متعهد شوند تا فضای معنوی ایجاد شده را تخریب نکنند تا «حماسه انتخابات، مکمل حماسه بدرقه شهیدان» شود.

نهادهای مسئول و نامزدهای انتخاباتی بیان داشته‌اند که ضرورت دارد مورد توجه قرار گیرد. در این بین نامزدهای ریاست جمهوری دوره چهاردهم که انتخابات آن بلافاصله بعد از شهادت حضرت

منابع و مأخذ

۱. سایت وزارت کشور، کلیات جدول زمان‌بندی انتخابات ریاست جمهوری، ۱۴۰۳/۳/۱. [درون خطی]. Available: moi.ir/x3YrM. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۶].
۲. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، نهضت ادامه دارد، ۱۴۰۳/۳/۴. [درون خطی]. Available: https://farsi.khamenei.ir/print-content?id=56466. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۸].
۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، دعای رهبر انقلاب برای سلامتی رئیس‌جمهور در دیدار جمعی از خانواده‌های سپاهیان پاسدار، ۱۴۰۳/۳/۳۰. [درون خطی]. Available: https://khl.ink/f/56402. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۹].
۴. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در مراسم سی و پنجمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (رحمه‌الله)، ۱۴۰۳/۳/۱۴. [درون خطی]. Available: https://khl.ink/f/56612. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۸].
۵. نژادخلیلی، مهدی. ویژه‌نامه تا انتخاب یازدهم (۶) اخلاق انتخاباتی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۳۹۲.
۶. مهاجرنیا، محسن. اخلاق سیاسی در گفتمان انقلاب اسلامی، علوم سیاسی، جلد ۱۸، ش ۱۳۹۵، ۷۰.
۷. پونتارا، جولیانو. اخلاق، سیاست، انقلاب، مترجم حمید غفاری، فصلنامه فرهنگ، ش ۵ و ۶، ۱۳۷۰، ۶.
۸. اسلامی، سیدحسین. نسبت اخلاق و سیاست؛ بررسی چهار نظریه، علوم سیاسی، دوره ۶، ش ۶، ۱۳۸۳، ۲۶.
۹. ماکیاوولی، نیکولا. شهریار، ترجمه داریوش آشوری، تهران: پرواز، ۱۳۷۴.
۱۰. اسلامی، سیدحسین. امام، اخلاق، سیاست، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۱.
۱۱. امینی، علی‌اکبر. سیاست اخلاقی و اخلاقی شدن سیاست، فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، ش ۱۹۱ و ۱۹۲، ۱۳۸۲، ۱۹۲.
۱۲. رنجبر، مقصود. اخلاق سیاسی، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۱.
۱۳. عیوضی محمد. اخلاق و سیاست، کتاب نقد، ش ۱۳۸۳، ۳۰.
۱۴. خرمشاد. محمدباقر. نگرشی دیگر بر نسبت اخلاق و سیاست، علوم سیاسی، ش ۱۳۹۲، ۶۲.
۱۵. بیر، محمد و علی‌اکبر، امینی و بیژن، نیری. مطالعه تطبیقی رابطه اخلاق و سیاست در اندیشه سیاسی ایران‌شهری و حضرت امام خمینی (ره)، هیافت انقلاب اسلامی، دوره ۱۵، ۱۴۰۰، ۵۶.
۱۶. مسعودی، جهانگیر و سجاد، ساداتی‌زاده. رابطه اخلاق و سیاست، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۳، ۱۳۹۴، ۳.
۱۷. نوروزی، محمدجواد. فلسفه سیاست، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۰.
۱۸. جمشیدی، محمدحسن. اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام، ۱۳۸۸.
۱۹. وب‌سایت روح‌الله، بیانات امام خمینی (ره) در جمع ائمه جماعات خراسان، روحانیون شهر ری و روحانیون کاروان‌های حج بیت‌الله‌الحرام، ۱۳۶۰/۱۶/۱۸. [Online]. Available: https://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh-imam-khomeini/vol/15/title/97. [Accessed ۱۴۰۳/۳/۲۰].
۲۰. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، اخلاق و سیاست از دیدگاه امام خمینی، ۱۳۹۷/۷/۳. [درون خطی]. Available: B2n.ir/f47285. [دستیابی در ۱۴۰۲/۱۹/۳].
۲۱. لکزایی، نجف و رضا، لکزایی. نظام اخلاق سیاسی امام خمینی (ره)، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، دوره ۳، ش ۱۳۹۲، ۶.
۲۲. نامور، فاطمه. ستاد مطهری و اندیشه سیاسی، نگاه حوزه، ش ۱۳۸۸، ۲۵۴.
۲۳. قاضوی، سیدحسین. نقش اخلاق در انتخابات حکومت اسلامی، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره ۶، ش ۲، ۱۳۹۶.
۲۴. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ابلاغ سیاست‌های کلی انتخابات، ۱۳۹۵/۷/۲۴. [Online]. Available: https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=34642. [Accessed ۱۴۰۳/۳/۱۸].
۲۵. گلشن پژوه، محمودرضا. بررسی تطبیقی نظام‌های انتخاباتی، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۸۸.
۲۶. وب‌سایت روح‌الله پیام امام خمینی (رحمه‌الله علیه) به مناسبت اولین انتخابات ریاست جمهوری، ۱۳۵۸/۱۰/۱۴. [Online]. Available: https://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh-imam-khomeini/vol/12/page/12. [Accessed ۱۴۰۳/۳/۱۹].
۲۷. وب‌سایت روح‌الله، پیام امام خمینی (رحمه‌الله علیه) به ملت ایران درباره انتخابات سومین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۷/۱۱/۱۱. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۷]. Available: https://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh-imam-khomeini/vol/21/title/4. [درون خطی].
۲۸. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۰/۲/۲۸. [Online]. Available: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3066. [Accessed ۱۴۰۳/۳/۱۷].
۲۹. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در جمع مردم استان کردستان در میدان آزادی سنندج، ۱۳۸۸/۲/۲۲. [درون خطی]. Available: https://khl.ink/f/6642. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۹].
۳۰. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، خطبه‌های نماز جمعه تهران + ترجمه خطبه عربی، ۱۳۹۰/۱۱/۱۴. [درون خطی]. Available: https://khl.ink/f/18923. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۷].
۳۱. احمدوند، شجاع. تبلیغات در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، پژوهش حقوق و سیاست، دوره ۱۲، ش ۱۳۸۹، ۳۰.
۳۲. درستی، هاجر. آسیب‌شناسی تبلیغات انتخاباتی مجلس شورای اسلامی در پرتو اصول حقوقی حاکم بر تبلیغات، فصلنامه مجلس و راهبرد، دوره ۲۱، ش ۱۳۹۳، ۸۰.
۳۳. اسماعیلی، محسن و سیداحمد حبیب‌نژاد. مبانی فقهی حقوقی لزوم عمل به وعده‌های انتخاباتی و مقابله با وعده‌های دروغین، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، ش ۱، ۱۳۹۶.
۳۴. حبیب‌نژاد، سیداحمد و حدیثه، داودی. الگوی تبلیغات انتخاباتی ایران در پرتو مؤلفه‌های تبلیغات انتخاباتی شایسته، دانش حقوق عمومی، دوره ۷، ش ۱۳۹۷، ۲۰.
۳۵. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار مردم یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۲. [درون خطی]. Available: https://khl.ink/f/3415. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۶].

- [۳۶]. کریمی فرد. حسن. مدیریت روند قومی‌سازی انتخابات در جمهوری اسلامی ایران، شماره مسلسل: ۱۷۵۶۵، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۰.
- [۳۷]. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم رضوی، ۱۳۷۵/۴/۱۱. [درون خطی]. Available: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2791>. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۱۶].
- [۳۸]. اکبری، محمدتقی و سیدمحمد، هاشمی و ولی، رستمی. هزینه‌های انتخاباتی و آزادی سخن، تعالی حقوق. دوره ۶، ش ۱۳۹۹، ۲.
- [۳۹]. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی). بیانات در ارتباط تصویری با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰/۳/۱۶. [درون خطی]. Available: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=47927>. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۲۱].
- [۴۰]. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار کارگران و فعالان بخش تولید کشور، ۱۳۹۲/۲/۱۷. [درون خطی]. Available: <https://khl.ink/f/22395>. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۲۱].
- [۴۱]. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۴۰۲/۱/۱۱. [درون خطی]. Available: <https://khl.ink/f/52275>. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۲۱].
- [۴۲]. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی). بیانات در دیدار مردم اصفهان، ۱۴۰۱/۸/۲۸. [درون خطی]. Available: <https://khl.ink/f/51376>. [دستیابی در ۱۴۰۳/۳/۲۱].

گزیده سیاستی

فعالیت انتخاباتی نامزدهای ریاست‌جمهوری در نظام جمهوری اسلامی ایران که بر اساس یگانگی اخلاق و سیاست شکل گرفته، باید مبتنی بر اصول اخلاقی سلامت تبلیغات، صداقت، وحدت ملی، عدم هزینه فراوان، امیدآفرینی و امکان‌پذیری برنامه‌ها باشد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir